

Час сезона	Мута- ген	Канцэнт- рацыя мутагену, мМ	Экспа- зіцыя, тэрмін	Вышыня восенню, см					Цвітучыя сеянцы, %		Загінуўшыя і моцна пашко- джаныя сеянцы, %
				першага года	другога года	трэцяга года	чацвёр- тага года	пятага года	на чацвёр- ты год	на пяты год	
26	НММ	Кантроль	12	41 ± 2	59 ± 5	84 ± 8	140 ± 7	154 ± 16	16	72	61
				28 ± 3	39 ± 3	50 ± 5	64 ± 6	76 ± 10	24	75	58
		0,1	24	16 ± 2	26 ± 2	37 ± 2	51 ± 4	64 ± 8	38	69	55
				12 ± 1	23 ± 2	33 ± 2	48 ± 3	60 ± 6	21	65	63
		0,25	24	44 ± 3	60 ± 4	85 ± 7	142 ± 8	158 ± 12	19	75	67
				19 ± 2	21 ± 2	32 ± 2	47 ± 3	69 ± 7	25	62	72
	0,5	24	10 ± 1	22 ± 1	30 ± 1	42 ± 3	63 ± 5	12	30	81	
			0	0	0	0	0	0	0	100	
	НЭМ	Кантроль	12	40 ± 2	62 ± 4	82 ± 6	137 ± 13	160 ± 12	21	73	66
				23 ± 3	34 ± 3	45 ± 3	59 ± 3	73 ± 7	17	52	64
		0,1	24	12 ± 1	25 ± 2	37 ± 2	48 ± 2	67 ± 6	14	34	68
				0	0	0	0	0	0	0	100
		0,25	24	43 ± 3	61 ± 4	79 ± 6	49 ± 3	59 ± 5	15	76	67
				16 ± 2	28 ± 3	38 ± 2	40 ± 4	51 ± 4	12	31	73
0,5	24	7 ± 1	19 ± 2	29 ± 1	34 ± 3	46 ± 3	10	22	82		
		0	0	0	0	0	0	0	100		
27	НММ	Кантроль	12	44 ± 3	63 ± 5	84 ± 6	150 ± 8	156 ± 11	17	79	65
				31 ± 2	44 ± 4	55 ± 5	68 ± 4	79 ± 7	14	61	69
		0,1	24	20 ± 3	31 ± 2	42 ± 3	56 ± 2	71 ± 6	12	54	72
				6 ± 1	17 ± 1	28 ± 2	37 ± 1	46 ± 2	10	33	76
		0,25	24	42 ± 2	64 ± 5	82 ± 6	147 ± 7	156 ± 9	18	77	64
				17 ± 2	29 ± 1	40 ± 3	54 ± 4	68 ± 7	16	36	87
	0,5	24	12 ± 2	23 ± 2	28 ± 1	37 ± 1	53 ± 3	13	21	90	
			0	0	0	0	0	0	0	100	
	НЭМ	Кантроль	12	44 ± 1	65 ± 6	86 ± 6	148 ± 8	162 ± 9	16	78	68
				23 ± 3	34 ± 3	45 ± 3	58 ± 4	73 ± 7	12	45	77
		0,1	24	18 ± 2	29 ± 2	40 ± 2	52 ± 2	69 ± 5	4	28	83
				0	0	0	0	0	0	0	100
		0,25	24	41 ± 2	66 ± 7	82 ± 7	139 ± 7	164 ± 8	19	75	62
				10 ± 2	21 ± 2	33 ± 3	45 ± 4	59 ± 4	8	34	78
0,5	24	5 ± 1	12 ± 1	24 ± 2	36 ± 3	48 ± 3	3	18	82		
		0	0	0	0	0	0	0	100		

УДК 635.9

С. В. Чарненка

ГІСТОРЫЯ КУЛЬТУРЫ ГІЯЦЫНТАЎ

Гіяцынты адносяцца да класа аднадоль-
ных лілейных (Liliopsida), парадку лілейквет-
ных (Liliales), сямейства лілейных (Liliaceae),
падсямейства сцылавыя (Scilloideae), роду гія-
цынт (Freesia). У родзе тры віды, з якіх гія-
цынт Літвінова (H. litwinowii) і гіяцынт закаспій-
скі (H. Transcaspicus) маюць абмежаванае рас-
таўніцтва ў Паўночна-Усходнім Іране і
Паўднёвым Таджыкістане на вышыні 1700 м над
узгор'ем мора. Гіяцынт усходні (H. orientalis)
вытраваецца ў Паўднёва-Заходняй Азіі і з'яў-
ляецца родапачынальнікам усіх культурных га-
танкаў [3].

Назва кветкі «гіяцынт» у перакладзе з грэ-
часкай мовы азначае «кветка дажджоў», па-

колькі на радзіме гіяцынты распускаюцца ў пе-
рыяд выпадзення дажджоў. Акрамя таго, грэкі
называлі гіяцынт кветкай смутку і кветкай па-
мяці аб прыгожым юнаку Гіяцынце. У стара-
жытнай Грэцыі ў яго гонар кожны год ладзілі
трохдзённае свята — Гіяцынцій, сімвалам яко-
га стала кветка, якая памірае ўвосень і ўскра-
сае вясной.

Еўрапейцы ўпершыню ўбачылі культывава-
ныя гіяцынты ў садах турэцкіх султанаў у Кан-
станцінопалі. У XVIII ст. яны былі завезены ў За-
ходнюю Еўропу, дзе Галандыя стала краінай іх
масавага вырошчвання. З'явіліся гіяцынты ў
Галандыі даволі незвычайным чынам: на па-
цярпеўшым крушэнне караблі ў ліку грузаў бы-
лі і скрынкі з цыбулінамі гіяцынтаў. У час буры

скрынкі разбіліся аб скалы, а цыбуліны выкінула на бераг. Тут яны ўкараніліся і зацвілі. Жыхарам спадабаліся знешні выгляд, пах кветак, і яны перасадзілі расліны ў свае сады [1].

У прыродзе ў гіяцынту ўсходняга ў гронцы не больш за 10 кветак, яны блакітныя і прыемна пахнуць [3]. Вакол гіяцынту разгарэўся сапраўдны азарт. За цыбуліну плацілі неверагодныя грошы. Н. Ф. Залатніцкі называе лічбы: «500—1000 гульдэнаў лічылася здавальняючым коштам, але за ярка-жоўты «Афір» плацілі 7650, а за гатунак «Адмірал Ліфкін» — 20000 гульдэнаў. У той самы час воз сена каштаваў некалькі капеек, а на капейку ў дзень можна было пракарміцца». Напэўна, Н. Ф. Залатніцкі дзеля нагляднасці параўноўвае капейку з самай дробнай манетай Галандыі. Да пачатку XIX ст. у краіне было атрымана больш за 3000 гатункаў рознага колеру: ад белага — да амаль чорнага. У 1734 г. садавод Петр Фарэльм вывеў сорт з махровымі кветкамі і назваў яго «Марыяй».

Чарльз Дарвін назіраў за працай садоўнікаў і правяраў спосабы вывядзення гіяцынтаў. У кнізе «Змяненне жывёл і раслін шляхам прыручэння», якая была выдадзена ў Амстэрдаме ў 1768 г., пісаў: «Калі разрэзаць папалам цыбуліну сіняга і чырвонага гіяцынтаў і скласці іх разам, то яны зрастуцца і дадуць агульнае сцябло. Але найбольш дзіўна тое, што часам атрымліваюцца кветкі, у якіх абодва колеры зліты ў адзін». І далей: «Гіяцынт выдатны тым, што для яго абралі пачатак разнавіднасці з ярка-блакітнымі, ружовымі і жоўтымі кветкамі. Гэтыя тры простыя колеры не сустракаюцца ў разнавіднасцях якога-небудзь іншага віду; яны наогул сустракаюцца не часта нават у асобных відаў аднаго і таго ж роду».

Цяжкасці выклікала слабае размнажэнне гіяцынтаў. Буйная, шчыльная цыбуліна магла цвісці ад 1 года да 3 і заставацца «бздзетнай». Кветкаводы спрабавалі розныя варыянты, каб хутчэй размножыць гіяцынты, але нічога не атрымоўвалася. Дапамог выпадак. Аднойчы мыш сапсавала каштоўную цыбуліну — выгрызла донца. Аднак нечакана для гаспадара, вакол «пакалечанага» месца з'явіліся дзеткі, ды многа. З той пары галандцы сталі спецыяльна выразаць донца ці надразаць цыбуліну крыж-накрыж. У месцах пашкоджання з'яўляліся маленькія цыбуліны: у першым выпадку — да 20, а ў другім — 7—9. Праўда, яны былі вельмі малыя і іх дарошчвалі 3—4 гады. Пасля гэтага Галандыя пачала гандляваць цыбулінамі гіяцынтаў з іншымі краінамі вельмі актыўна [2].

З Галандыі культура гіяцынтаў перайшла ў Германію (Прусію), а потым у Францыю. Пер-

шая выстава кветак, якая была арганізавана садаводам Д. Бушэ ў Берліне ў другой палове XVIII ст., аказала на ўсіх вялікае ўражанне. Гіяцынтамі так захапіліся, што на палях высаджвалі да 5 мільёнаў цыбулін. Але праз 10 гадоў цікавасць да гэтай культуры значна паменшылася. Гэта звязана з тым, што кантынентальны клімат Еўропы значна адрозніваецца ад клімату Паўднёва-Заходняй Азіі, таму цыбуліны гіяцынтаў больш схільны да грыбковых захворванняў.

У Расію з Галандыі гіяцынт быў завезены ў першай палове XVIII ст. У гэты час Пецярбург інтэнсіўна забудоўваўся, быў акружаны зялёным кальцом паркаў і садоў, ствараліся аранжарэі. Тады ўпершыню садавод Брантгоф выпісаў шаснаццаць гатункаў гіяцынтаў для Аненгофскага сада ў Лефортаве. У 1884 г. батанік А. І. Рэслер вырасціў цыбуліны гіяцынту ў Батумі, тым самым даказаў на ўласным вопыце, што гэта расліна можа расці на Каўказскім узбярэжжы Чорнага мора. З таго часу айчынным гатункі гіяцынтаў не ўступаюць іншаземным.

Дзякуючы працягламу мэтанакіраванаму адбору і высокай агратэхніцы вырошчвання гіяцынтаў памеры кветак павялічваліся прыблізна ў два разы, колькасць іх суквеццяў узрасла ў 4—5 разоў, а ў фасцыіраваных суквеццях — у 7—10 разоў.

У цяперашні час асартымент гэтых раслін па міжнародным рэгістры назваў гіяцынтаў складае амаль 200 гатункаў. Такое скарачэнне колькасці гатункаў звязана з памяншэннем попыту на старыя гатункі, паколькі паказчыкі новых аказваюцца вышэй.

Найбольш прыгожымі дэкаратыўнымі гатункамі з'яўляюцца: Мадам Сафі (белы, махровы), Халіхок (чырвоны, махровы), Індыга Кінг (просты, цёмна-чорна-блакітны), Бісмарк, Квін оф Блюю (простыя, блакітныя), Уайт Перл (простыя белы), Прынц Генры (просты, жоўты), Пінк Перл (ярка-ружовы), Бора (шматгронаквы, дробнакветкавы, блакітны), Разалія (шматгронаквы, дробнакветкавы, светла-ружовы).

Як і астатнія цыбульныя, гіяцынты добра паддаюцца выганцы. Такім чынам кветкі можна атрымаць яшчэ ў пачатку снежня. Для ранняй выганкі падыходзяць наступныя гатункі: Ян Бос, Бісмарк, Гран Ліла, Амстэрдам, Ганна-Марыя, Іносіс, Астара, Дэлф Блю, Эрас; для больш позняй выганкі можна выкарыстаць амаль усе гатункі [1].

ЛІТАРАТУРА

1. Быховец А. И., Гончарук В. Н. Цветы: Энцикл. Мн., 2002.
2. Верзилин Н. Райский сад на подоконнике. М., 2000.

№ 595.7

А. М. Бубенька

**АСАБЛІВАСЦІ МЕСЦАПРАЖЫВАННЯ СІНАНТРОПНЫХ
ЦВЕРДАКРЫЛЫХ (INSECTA: COLEOPTERA) БЕЛАРУСІ**

Матэрыял сабраў у 1997—2004 гг. у Мінскай, Магілёўскай і Брэсцкай абласцях па стандартных метадыках. Усяго абследавана на тэрыторыі некалькіх сезонаў 31 пабудова. Сабрана 3204 асобіны. Можна адзначыць, што з вылічана 3240 відаў, якія адносяцца да 100 сямействаў цвердакрылых, вядомых для фауны Беларусі, у якасці сінантропаў пабудовы выступаюць толькі 151 від з 28 сямействаў.

У гэтым разглядаюцца асобныя пабудовы адпаведна прапанаванай класіфікацыі. Каб пазбегнуць перагружанасці табліцы і дзеля зручнасці перагляду праведзена генералізацыя месцапражыванняў паводле іх гаспадарчага прызначэння (табл.).

Жылая забудова дзеліцца на малапавярховую і шматпавярховую. Сельская малапавярховая забудова ў Беларусі валодае найбольшай відавой разнастайнасцю сярод сінантропакрылых памяшканняў, што тлумачыцца разнастайнасцю экалагічных умоў, аблегчанымі ўмоў пранікнення ў памяшканне з вуліцы і вельмі відавой разнастайнасцю цвердакрылых па-за пабудовамі ў сельскай мясцовасці,

чым у гарадах. У адрозненне ад гарадскіх будынкаў з цэнтральным ацяпленнем, у сяле шырэй пададзена група сінантропных ксілафагаў, сямействы Carabidae, Histeridae, шэраг сапрафагаў (асабліва з адрыннай групы).

Шматпавярховыя будынкi характарызуюцца меншай відавой разнастайнасцю, чым аднапавярховыя. Гэта тлумачыцца нізкай вільготнасцю з-за наяўнасці цэнтральнага ацяплення (вялікая частка аднапавярховых будынкаў у Беларусі цэнтральнага ацяплення не мае), цяжкасцю пранікнення герпетабіентаў наверх і меншай відавой разнастайнасцю па-за пабудовамі ў гарадах (дзе знаходзіцца пераважная большасць шматпавярховых дамоў). Іх фауна пададзена ў асноўным шэрагам сінантропаў са свірнай групы (*Stegobium paniceum* (L), *Acanthoscelides obtectus* (Say) і інш.) і шкоднікамі прадметаў і матэрыялаў жывёльнага паходжання (пераважна сямейства Dermestidae).

Гарадская малапавярховая жылая забудова ў Беларусі пададзена шмат у чым такімі ж тыпамі дамоў, што і сельская. Адрозненне ад сельскіх толькі ў меншай відавой разнастай-

Табліца

Класіфікацыя месцапражыванняў сінантропных цвердакрылых памяшканняў

Рангі месцапражыванняў		
Жылая забудова	Малапавярховая	Сельская Гарадская
	Шматпавярховая	
Тэрыторыя-гаспадарчая забудова	Складская	Млыны, сховішчы мукі і зерня Сховішчы харчовых запасаў скур і футра, тэкстылю Транзітныя склады: мытныя, партовыя і г. д. Адрыны
	Гандлёвая	
	Вакзалы і аэрапорты	
	Сельская гаспадарчая забудова	Хлявы, куратнікі, кароўнікі і г. д.
	Скляпы і падвалы	
	Гарадская забудова (вядуцкія, адукацыйныя, культурныя і культавыя ўстановы)	